

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА

ЧЕРЕДНИК КАТЕРИНА ПЕТРІВНА

УДК 001.89:631.615+631.58(091)(043.3)(477)

**ВНЕСОК ПРОФЕСОРА М.Н. ШЕВЧЕНКА (1909–1995)
У СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВИХ ЗАСАД
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИКОРИСТАННЯ
БОЛОТНИХ ҐРУНТІВ ГУМІДНОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ**

07.00.07 – історія науки й техніки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України

Науковий керівник : кандидат історичних наук

Анікіна Ольга Петрівна,

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України, провідний
науковий співробітник сектору наукової бібліографії та
біографістики

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, старший науковий співробітник

Гамалія Віра Миколаївна,

Державний економіко-технологічний
університет транспорту МОН України,
завідувач кафедри «Суспільні та гуманітарні науки»

кандидат історичних наук, доцент

Ковальська Катерина Володимирівна,

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
доцент кафедри географії, екології та методики
навчання

Захист відбудеться «28» серпня 2015 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.373.01 у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал.

З дисертацією можна ознайомитись у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал).

Автореферат розіслано «28» липня 2015 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

О.А. Пашківська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Лише той народ має достойне майбутнє, який не забуває свого минулого, береже, плаче, шанобливо ставиться до нього, вивчає та успішно використовує історичні здобутки культури, науки, освіти.

Розробка високопродуктивного та екологічно безпечного сільськогосподарського використання національного багатства – болотних ґрунтів гумідної зони України в Лісостепу та на Поліссі – потенційно перспективний напрям аграрної науки в Україні. Упродовж тривалого історичного періоду великі зусилля і кошти вкладалися у проведення меліорацій, але освоєння болотних ґрунтів не вибудувалося як системна галузь і донині. У результаті надто великого збільшення площ осушуваних боліт за часів СРСР навколишньому природному середовищу завдано великої шкоди. Освоєння цих земель часто велося не ефективно, з порушенням наукових основ землеробства. Даний напрям науки і практики був і залишається найскладнішою у технологічному плані ланкою вітчизняної агрономії. Тому науковців, які усвідомили важливість проблем сільськогосподарського освоєння боліт порівняно небагато в когорті вчених-аграріїв. Тим більше, українські болотознавці варті посісти достойне місце в галузевій еліті та бути належним чином пошанованими суспільством.

Прогрес науки здійснюється через діяльність обдарованих особистостей при відповідному збігові історичних обставин, соціально-політичних умов, які сприяють прояву їхньої творчості. Однією з них є доктор сільськогосподарських наук, професор Микола Ничипорович Шевченко, роки найвагоміших здобутків якого припали на період інтенсифікації меліорацій в СРСР, особливої державної уваги та підтримки меліоративної справи.

Внесок ученого у становлення наукових засад сільськогосподарського використання болотних ґрунтів гумідної зони вперше був визнаний на державному рівні ще у його молоді роки. Очолювана ним у 30-х рр. ХХ ст. Панфільська дослідна станція, завдяки далекоглядному керівництву та закладеному потенціалу, була і залишається за своїми здобутками в авангарді вітчизняних наукових установ з освоєння болотних ґрунтів лісостепової зони України. У подальшому ґрунтовними дослідженнями вченого (остаточно узагальненими ним в Інституті фізіології рослин АН УРСР, 1960–1990-х рр.) розширено та поглиблено галузь осушувально-меліоративного землеробства. Розроблена ним нова інтенсивна технологія вирощування сталих високих урожаїв сільськогосподарських культур в українському Поліссі, ретельно перевірена на практиці, була впроваджена у господарствах і мала значний економічний ефект. Її положення не втратили свого значення і нині.

Виходячи з цього визначається актуальність всебічного висвітлення, творчого переосмислення, комплексного узагальнення наукової спадщини М.Н. Шевченка у контексті розвитку сільськогосподарського освоєння болотних ґрунтів. Запропонована робота є намаганням долучитися до правдивого висвітлення, з позицій сучасних неупереджених уявлень та об'єктивності, історії осушувально-меліоративного землеробства і його наукового забезпечення на українських теренах, а також доповнити сторінку історичної складової науки і техніки – аграрної біографістики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до загального напрямку наукових пошуків Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою наукової теми «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0114U001207).

Мета дослідження – комплексно дослідити і цілісно відтворити творчий шлях М.Н. Шевченка, а також показати, що основні положення його теоретичного і практичного внеску у становлення наукових засад сільськогосподарського використання болотних ґрунтів гумідної зони України (Лісостеп, Полісся) не втратили своєї актуальності й нині. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *задач*:

- визначити стан наукового пізнання предмета дослідження, рівень джерельного забезпечення та обґрунтувати його методологічні засади;
- з'ясувати передісторію становлення сільськогосподарського використання болотних ґрунтів гумідної зони України;
- узагальнити цілісну життєву канву М. Н. Шевченка, виділивши періоди творчості й акцентувавши увагу на етапах активного наукового пошуку вченого та його вагомих здобутках;
- визначити зміст і результативність напрямів його становлення як ученого: практично-агрономічного, організаційного, наукового та науково-впроваджувального, координуючого і популяризаторського у контексті осушувально-меліоративного напрямку галузевої науки;
- систематизувати творчий доробок та визначити головні наукові здобутки М.Н. Шевченка, обґрунтувати їх наукову пріоритетність та практичну значущість для розвитку землеробства України;
- обґрунтувати значення наукового доробку М. Н. Шевченка для науки і практики на сучасному етапі.

Об'єкт дослідження – розвиток осушувально-меліоративного землеробства гумідної зони України.

Предметом дослідження є життєвий шлях М.Н. Шевченка; практична агрономічна, наукова, організаційна, впроваджувальна діяльність та її результативність; творча спадщина вченого у контексті розвитку дослідної справи з сільськогосподарського освоєння болотних земель гумідних зон.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку формування наукового світогляду до завершення життєвого шляху (1920-ті рр. – 1995 р.).

Територіальні межі дослідження визначені регіонами життя та діяльності М.Н. Шевченка, в основному це територія українських Лісостепу і Полісся. В окремих розділах дисертації для аналізу становлення і розвитку творчого пошуку вченого висвітлено контекстові періоди, які виходять за вказані хронологічні й географічні межі.

Наукова новизна результатів дослідження. Історико-наукознавчий аналіз

діяльності М. Н. Шевченка та його вагомого доробку в царині осушувально-меліоративного землеробства дозволяє констатувати, що результати положень, розроблених та перевірених ученим, було імplementовано на практиці. Детерміновані складові стали значним внеском у розвиток окремих напрямів української аграрної науки.

Проведене дослідження уможливило обґрунтування низки положень, що відзначаються науковою новизною. *Вперше*: на основі комплексного дослідження творчої спадщини професора М. Н. Шевченка, з'ясовано наукове значення доробку, роль і місце вченого у становленні наукових засад сільськогосподарського використання болотних ґрунтів гумідної зони України; *запропоновано* періодизацію життєвого шляху М. Н. Шевченка. У межах найбільш результативних етапів науково-практичної діяльності визначено його найважливіші наукові досягнення та особливості творчого пошуку; *узагальнено* пріоритетні напрями діяльності з питань осушувально-меліоративного землеробства в Лісостепу і на Поліссі України;

У результаті бібліографічного й архівного пошуку, аналізу праць М. Н. Шевченка *доповнено*: джерельну базу із залученням архівних матеріалів; бібліографію його наукового доробку, зокрема повернено до наукового обігу 18 науково-популярних праць.

Набув подальшого розвитку напрям біографістики діячів української аграрної науки, а також історії науково-дослідних установ НАН України та НААН.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані при створенні узагальнюючих праць з історії вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи з освоєння болотних ґрунтів; у вивченні персональних внесків окремих особистостей вчених-болотознавців України, здобутки яких мають вагоме наукове та практичне значення.

Результати дослідження можуть залучатися у навчальному процесі при вивченні спецкурсів з історії сільськогосподарських меліорацій, історії галузевої науки і техніки тощо.

Особистий внесок здобувача. Викладені у дисертації наукові результати, які виносяться на захист, отримані автором особисто. Проаналізовано наукову спадщину доктора сільськогосподарських наук М. Н. Шевченка та систематизовано її за основними напрямками, впорядковано факти, події, здобутки його життєдіяльності.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження доповідалися на наукових конференціях: ІХ Всеукраїнській конференції молодих учених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні», до 130-річчя появи сільськогосподарської дослідної справи як організації та створення Полтавського дослідного поля (м. Київ, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку суспільних наук» (м. Львів, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології» (м. Херсон, 2014); на засіданнях круглих столів, присвячених визначним науковцям-аграріям «В. І. Сазанов – розбудовник сільськогосподарської дослідної справи та громадянин» (м. Полтава, 2014); «Професор В. О. Поггенполь – учений, метеоролог, фенолог, кліматолог, викладач, інспектор Уманського училища землеробства і

садівництва» (м. Умань, 2014).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 10 одноосібних наукових праць, з яких 4 статті у виданнях, визнаних МОН України фаховими з історичних наук, 1 публікація у зарубіжному журналі, який індексується наукометричними базами, 5 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій та круглих столів.

Структура і обсяг дисертації обумовлені метою та завданнями дослідження, відображають логіку наукового вивчення заявленої теми. Робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і літератури. Загальний обсяг дисертації – 214 сторінок. Основний зміст викладено на 173 сторінках. Дисертація містить 10 додатків. Список використаних джерел та літератури налічує 172 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, розкрито її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, хронологічні та територіальні межі, сформульовано наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне і практичне значення, показано зв'язок роботи з науковою темою. Включено відомості про апробацію дослідження і наукові праці дисертантки та структуру дисертації.

У першому розділі **«Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологічні засади дослідження»** здійснено історіографічний аналіз праць за темою дисертації, охарактеризовано доступні до вивчення джерела, визначено методологічні основи для проведення комплексного дослідження.

У підрозділі 1.1. *«Історіографічний аналіз літератури за темою»* проаналізовано праці, в яких міститься історична оцінка внеску М. Н. Шевченка в досліджувану проблему. За допомогою методу історико-наукового аналізу праць істориків та учених дослідників-болотознавців простежено приріст знань щодо найважливіших аспектів історії предмета дослідження, основних особливостей та закономірностей розвитку галузевого напрямку науки. Це сприяло повнішому розумінню й усвідомленню тих проблем, до яких був причетний М.Н. Шевченко.

Про постать ученого в історичному контексті надруковано низку праць. Окремого комплексного дослідження, присвяченого цьому дослідникові в історичній науці, не проводилося, що актуалізує вибір теми дисертації. Дані про вченого висвітлено в довідкових виданнях. Так у започаткованій Українською академією аграрних наук в 1997 р. серії книг *«Українські вчені-аграрії ХХ століття»* у книзі 8 – *«Вчені-грунтознавці, агрономи, землероби»* вміщено нарис про М.Н. Шевченка¹. У збірниках наукових установ, з якими була пов'язана його доля (*«Пути повышения эффективности сельскохозяйственного использования осушенных торфяных почв»*)², а також у ювілейних виданнях (*«Осушення і освоєння*

¹ Вергунов В. А. Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995) / В. А. Вергунов // Вчені-грунтознавці, агрономи, землероби / Укр. акад. аграр. наук ; наук. ред. : О. Г. Тараріко, В. В. Медведєв. – К. : Аграр. наука, 2003. – С. 327–328. – (Сер. «Українські вчені-аграрії ХХ століття» ; кн. 8).

² Земледелие : респ. межвед. темат. сб. / Гос. агропром. ком. УССР. – К. : Урожай, 1986. – Вип. 61 : Пути повышения эффективности сельскохозяйственного использования осушенных торфяных почв / редкол. : В. Ф. Сайко (отв. ред) [и др.]. – 71 с

заплавних земель Лісостепу УРСР»)³ наведено окремі дані про внесок ученого в науку та його роль у становленні дослідних установ. У виданні «Панфільська дослідна станція ННЦ «Інститут землеробства НААН»⁴ показано, що М.Н. Шевченко у 1930-х рр. відіграв визначну роль в організації науково-дослідної болотної установи, що стала провідною для зони Лісостепу України.

У біобібліографічному покажчику з нагоди 75-річчя Інституту гідротехніки і меліорації НААН, присвяченому життю і творчості М.Н. Шевченка, що вийшов у серії «Біобібліографія вчених-аграріїв України»⁵, крім бібліографічного списку основних праць ученого міститься коротка його біографія, та стисла характеристика наукових здобутків.

Сучасниками історичних подій минулого з позицій сьогодення, у спогадах колег і соратників, співавторів наукових розробок, а також учнів висловлюється схвальна думка про постать М.Н. Шевченка як людини та фахово оцінюється його внесок у науку⁶. В публікаціях дисертантки розкривається початок формування наукового світогляду М.Н. Шевченка, загальна життєва канва вченого; визначено наукові напрями в межах конкретних періодів життя, проаналізовано його діяльність у дослідних установах та академічних інститутах, а також здійснено аналіз наукової спадщини.

Для з'ясування ролі й місця М.Н. Шевченка у науці, визначення значущості його внеску в теорію і практику сільського господарства розглянуто праці істориків і вчених дослідників-болотознавців щодо історії наукового напрямку та становлення визначних вітчизняних інституцій галузі, до яких мав відношення учений. Простеження найважливіших аспектів розвитку одного зі шляхів меліорації – сільськогосподарського освоєння та використання родючих болотних земель, визначення основних особливостей і закономірностей напрямку в Україні, сприяло повнішому розумінню й усвідомленню того, що саме з галузевих проблем вдалося вирішити М.Н. Шевченку.

Логічно всі розглянуті історичні роботи за хронологією поділено на: 1) радянську історіографію та 2) роботи років незалежності. Ці дві групи характеризуються перш за все різною оцінкою доцільності широкомасштабного розгортання меліорацій. Якщо в перших в основному схвалювалися напрям аграрної політики, то в других критично переосмислено історичний досвід, викрито численні

³ Осушення та освоєння заплавних земель Лісостепу УРСР : зб. наук. пр. / Ін-т землеробства. – К. : Урожай, 1964. – (До 25-річного ювілею Панфільської дослідної станції Ін-ту землеробства);; Панфільська дослідна станція ННЦ «Інститут землеробства НААН» : історія та здобутки (до 75-річчя від дня утворення) / О. І. Ткачов, В. Ф. Камінський, М. І. Штакал, В. А. Вергунов. – Яготин, 2012. – 171 с.

⁴ Панфільська дослідна станція ННЦ «Інститут землеробства НААН» : історія та здобутки (до 75-річчя від дня утворення) / О. І. Ткачов, В. Ф. Камінський, М. І. Штакал, В. А. Вергунов. – Яготин, 2012. – 171 с.

⁵ Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1998 роки / УААН, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, О. В. Бачкала ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2005. – 60 с. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 11).

⁶ Григорюк І. П. Спогади про Миколу Ничипоровича Шевченка / І. П. Григорюк, В. А. Вергунов // Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1998 рр. / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації УААН ; уклад. : В. А. Вергунов, О. В. Бачкала ; наук. ред. : В. А. Вергунов. – К., 2005. – С. 17. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 11); Гімбаржевський В. Р. Спогади про відомого болотознавця, доктора сільськогосподарських наук Миколу Ничипоровича Шевченка / В. Р. Гімбаржевський // Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1998 рр. / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації УААН ; уклад. : В. А. Вергунов, О. В. Бачкала ; наук. ред. : В. А. Вергунов. – К., 2005. – С. 18–21. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 11).

помилки проведених осушувальних робіт, висловлено думки про нагальну необхідність подолання негативних наслідків. Хоча й у радянські часи в наукових колах простежувалося розуміння наявності екологічних проблем. За тематикою їх також можна віднести до кількох груп: 1) біографічні дослідження про визначних учених-болотознавців, зокрема і про М.Н. Шевченка; 2) праці, присвячені історії сільськогосподарського освоєння болотних ґрунтів як за кордоном, так і в Україні; 3) роботи про становлення та діяльність дослідних болотних установ; 4) публікації з суміжних галузей науки і практики.

Опубліковані праці недостатньо глибоко розкривають внесок М.Н. Шевченка у розвиток сільськогосподарської науки, визначаючи фрагментарно місце і роль ученого в цьому процесі. Діяльність дослідника в них відображено частково, відсутні відомості щодо окремих її періодів і напрямів. Таким чином, об'єктивне та всебічне дослідження є необхідним для відтворення багатогранної наукової й організаційної роботи вченого, його внеску в розвиток дослідної справи з сільськогосподарського освоєння болотних ґрунтів гумідної зони України та здійснення аналізу наукової спадщини.

Основою пізнання історичної реальності є джерела. У підрозділі 1.2. *«Характеристика джерельної бази дослідження та методологічна основа дисертації»* проведений аналіз засвідчив, що дисертаційне дослідження ґрунтується на достатній їх кількості. Вивчено низку опублікованих матеріалів владних органів (законодавчі акти й постанови уряду; директивні документи партії), неопублікованих архівних документів, а також статистичні джерела; матеріали форумів; наукову і навчальну літературу; періодику. Залучалися джерела з трьох архівів, семи справ. У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України знайдено документи 1950–1960-х рр. Зокрема, у фонді № 2 *«Кабінет Міністрів України (1918–1995)»* наявні постанови ЦК КПРС, уряду, Президії АН УРСР з питань розвитку науки і зміцнення її зв'язків із практикою, щодо структури Інституту фізіології рослин АН УРСР. Матеріали фонду № 27 *«Міністерство сільського господарства УРСР (1919–1985)»* розкривають окремі аспекти роботи науково-дослідних установ з питань землеробства на осушених землях, Головного управління сільськогосподарської пропаганди та науки Міністерства сільського господарства УРСР; списки спеціалістів та вчених у сільському господарстві із зазначенням посад, займаних у наукових установах та виконуваних ними обов'язків. Рукописні звіти 1930-х рр. за керівної діяльності М.Н. Шевченка на Панфільському опорному болотному пункті зберігаються в архівному фонді Панфільської дослідної станції Національного наукового центру *«Інституту землеробства НААН»*. Найбільше оригінальних документів залучено для аналізу з архіву Інституту фізіології рослин і генетики НАН України. Тут знаходиться особова справа постійного зберігання доктора сільськогосподарських наук М.Н. Шевченка за № 553, обсягом 176 аркушів, яка вміщує: листки з обліку кадрів різних років, автобіографії ученого, написані власноруч, списки наукових праць; копії дипломів, атестатів, розпорядження про переведення колишнього секретаря Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР до Інституту фізіології рослин АН УРСР та багато інших документів, які характеризують найбільший у часовому вимірі та найвагоміший за науковими здобутками період наукової

діяльності вченого.

Щодо повноти наявної спадщини М.Н. Шевченка виявлено, що основні його друковані наукові праці (статті в журналах, продовжуваних виданнях, монографії, брошури, публікації в збірниках конференцій) нині доступні у фондах бібліотек. Інформація про науково-популярні праці є в архівах.

Аналіз джерельної бази показав, що зазначені групи джерел формують широкий і різноманітний спектр документального забезпечення досліджуваної проблеми. Комплексне використання цих джерел у сукупності з обґрунтуванням методологічних засад дослідження дало змогу досягти поставленої науково-дослідної мети.

Набір принципів і методів, вибраних для наукової розвідки є достатньо широким. Методологічні підходи визначалися специфікою об'єкта і предмета дослідження, його метою та завданнями. Їх поєднання сприяло розкриттю теми, висвітленню постаті вченого і його здобутків у контексті розвитку осушувально-меліоративного землеробства, зокрема стосовно ґрунтів гумідної зони України. Методи дослідження ґрунтуються на *загальнонаукових принципах*: історичної достовірності, об'єктивності, комплексності, наступності, наукового плюралізму. У дисертаційній роботі використано методи *загальнонаукові*: конкретного аналізу, системного підходу, класифікації; *історичні*: персоналізації, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний, періодизації, ретроспективний; методи *джерелознавчого та архівознавчого* аналізу; *спеціальні методи наукознавства*: наукометричні, зокрема бібліометричний. Вибір принципів і методів дослідження забезпечив достовірність одержаних результатів та висновків.

Для розуміння значущості наукового внеску професора М.Н. Шевченка у другому розділі **«Меліоративна дослідна справа як складова сільськогосподарського освоєння болотних ґрунтів»** подано аналіз еволюції галузі, до якої він був причетний у своїй діяльності.

У підрозділі 2.1. *«Передісторія становлення осушувально-меліоративного землеробства в гумідній зоні України в контексті аграрного використання болотних земель»* встановлено, що цей процес має глибокі історичні коріння. Осушувальні меліорації активно почали розвиватися в Європейських країнах, досвід яких поширився в Росії. Особливу увагу зосереджено на російських здобутках, виокремлено ті чинники, які мали вплив для розвитку цього важливого науково-практичного напрямку на українських землях, що дало змогу глибше зрозуміти причини і наслідки вітчизняного сільськогосподарського освоєння родючих болотних ґрунтів. Періодизація еволюції осушувально-меліоративного землеробства з урахуванням попередніх розробок історичних періодизацій складається з семи складових: •I. Період витоків та несистематичного використання меліорацій (10 тис. років до н.е. – IX ст. н.е.); •II. Період інтенсифікації осушувальних меліорацій в країнах Європи (X–XVI ст.); •III. Період продовження інтенсивних меліорацій в Європі та поодинокі спроби ведення справи в Росії (XVII–XVIII ст.); •IV. Період державної підтримки, удосконалення технічного забезпечення меліорацій в Європі й поширення досвіду у Росії; становлення меліорації як науки (XIX – початок XX ст.); •V. Період формування мережі установ, закладів і організацій для потреб меліорацій та виокремлення напрямів досліджень (1913–1928); •VI. Період диференціації

прикладних дисциплін у сільськогосподарських меліораціях, інститутизації та академізації у даній сфері (1929–1999); •VII. Період пошуку оптимальності сільськогосподарської діяльності через ресурсо-, природо- й екологічне збереження існуючого в країні меліоративного фонду, включаючи осушені ґрунти, розробку адаптивно-ландшафтних систем меліоративного землеробства в умовах різних форм власності на землю (1999 р. і донині).

Аналіз визначеного VI періоду дав змогу показати організаційні закономірності розвитку осушувальних меліорацій та високий рівень наукових розробок у час діяльності М.Н. Шевченка.

З'ясовано, що причини розвитку меліорацій у світі полягали в основному в пошуці джерел вирішення продовольчих проблем, належне ведення справи досягалося у результаті ретельного дотримання наукових підходів. Шлях поширення досвіду до Росії та СРСР (у т.ч. на українських теренах) відзначався також певними успіхами й досягненнями. Однак практичне ведення меліоративної справи у державі було означене низкою помилок і прорахунків, що призводили навіть до екологічних проблем, які не подолано й донині. Виявлено, що стосовно українських теренів активне становлення меліоративної дослідної справи, особливо її наукового забезпечення, належить до початку ХХ ст.

У підрозділі 2.2. «*Організація та інститутизація вітчизняного осушувально-меліоративного землеробства*» розкриваються особливості становлення інституцій для забезпечення потреб галузі. У розвитку вітчизняної меліоративної справи простежено окремі етапи піднесення: 1920–1930-ті рр., 1960-1980-ті рр., що були пов'язані з безпосереднім зацікавленням керівних органів. Проведення меліорацій мало державне значення, про що свідчать програмні урядові та партійні документи. За роки радянської влади відбулася інститутизація галузі, становлення її науково-освітнього забезпечення, в основному вироблено методики землеробства на болотних ґрунтах, окреслено подальші напрями наукових досліджень.

З'ясовано, що установи, з якими тісно пов'язана наукова діяльність М.Н. Шевченка, були і залишаються серед головних інституцій наукового супроводження сільськогосподарського освоєння болотних українських земель. Це, відповідно, Панфільський болотний пункт (нині Панфільська дослідна станція ННЦ «Інституту землеробства»), Інститут гідротехніки і меліорації (нині Інститут водних проблем і меліорації НААН), Інститут фізіології рослин АН УРСР (нині Інститут фізіології рослин і генетики НАН України).

Однак, не зважаючи на розгалужену мережу інституцій та здобутки вчених, практичне втілення набутого на українських теренах, як і в колишньому СРСР не сформувалося належним чином у струнку систему, з урахуванням доцільності проведення меліорацій, чітко відпрацьованим технічним, технологічним, науковим і господарським забезпеченням, як, наприклад, за кордоном. З часом наслідком осушення боліт в державі набувало ознак екологічного лиха.

У третьому розділі «**Еволюція наукових пріоритетів М.Н. Шевченка від перших польових експериментів до розробки основних положень землеробства на болотних ґрунтах гумідної зони України**» відтворено формування особистості та наукового світогляду вченого, висвітлено основні події життєвого та творчого шляху, запропоновано його періодизацію. Сконцентровано особливу увагу на

аналізі двох основних періодів, коли вчений мав змогу повністю присвятити себе науково-дослідній діяльності, теоретичним, дослідницьким пошукам, методичним узагальненням та впровадженню власної методики вирощування високих урожаїв сільськогосподарських культур на українських болотних ґрунтах.

Підрозділ 3.1. «*Етапи становлення М.Н. Шевченка як ученого й організатора в галузі осушувально-меліоративного землеробства та культури боліт*» розкриває життєвий і творчий шлях дослідника. Прихід у науку та подальша його діяльність співпали з головними історичними віхами осушувальних меліорацій у країні. Завдяки фаховим глибоким знанням та невтомній енергії він став одним з активних розбудовників цього напряму дослідної справи. Нелегкий шлях наукових пошуків болотознавства вибрано завдяки вчителю – видатному фахівцю вищої кваліфікації, меліоратору, організатору в галузі осушуваних меліорацій на українських теренах М.О. Тюленеву. Ці вчені серед інших болотознавців по праву вважаються класиками: М.О. Тюленев – як теоретик, організатор, засновник галузевих українських установ; М.Н. Шевченко – як дослідник, розробник технологій отримання високих врожаїв. На всіх етапах становлення М.Н. Шевченко сумлінно виконував доручені справи, був висококласним фахівцем у галузі агрономії, коли став ученим, значно поглибив знання щодо осушувально-меліоративного землеробства, що привело до розробки науковообґрунтованих вивірених рекомендацій для практичного використання прийдешніми поколіннями із застереженнями можливостей виникнення проблем внаслідок безсистемних меліорацій, організатором, невтомним прихильником впровадження наукових підходів землеробства.

Для поглиблення історико-аналітичного дослідження творчого шляху вченого визначено *періодизацію* і виділено 5 етапів. •1-й – період навчання та вибору життєвих орієнтирів (1925–1935); •2-й – період становлення як ученого, перші успіхи в науковій та науково-організаційній діяльності (1935–1941); •3-й – період професійної діяльності в Управлінні таборами МВС СРСР (1941–1950); •4-й – період керівної і науково-адміністративної роботи (1950–1963); •5-й – період наукової зрілості та вагомих здобутків в Інституті фізіології рослин і генетики АН УРСР (1963–1990).

З'ясовано, що з точки зору значущості наукового внеску найважливішими є *періоди II та V*, саме тоді, ретельно розробляючи оптимальні заходи успішного ведення осушувально-меліоративного землеробства на українських землях, вчений отримав найбільш цінні наукові результати.

Аналізу науково-дослідної та організаційної діяльності вченого в 1930-х рр. присвячено підрозділ 3.2. «*Внесок ученого в наукове становлення Панфільської дослідної болотної установи у лісостеповій зоні України*». За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що із господарства, що не відповідало вимогам проведення наукових пошуків, завдяки знанням та енергії М.Н. Шевченка, правильно розробленій ним програмі науково-дослідної роботи, болотний опорний пункт став повноцінною науковою установою, перемістивши польові дослідження на краще місце, розгорнувши наукову роботу на типових для лісостепової зони болотних ґрунтах. Тут М.Н. Шевченко вперше на українських теренах почав вивчати мікродобрива, зокрема мідні, розробив рекомендації щодо їх застосування,

які стали обов'язковими для виконання на окультурених українських болотних ґрунтах. Також він сформував науковий колектив однодумців і запровадив дослідження за новою програмою з ретельно розробленими схемами польових дослідів, у результаті яких почали відпрацьовуватися наукові рекомендації для регіону діяльності установи по сільськогосподарському освоєнню боліт.

У підрозділі 3.3. «Діяльність М.Н. Шевченка в структурі Інституту фізіології рослин АН УРСР» показано період, коли наукова творчість М.Н. Шевченка перебувала на стадії інтенсивного піднесення. Плідна наукова тридцятирічна робота вченого в Інституті фізіології рослин АН УРСР, стала вищою сходинкою фундаментальних теоретичних узагальнень, збіглася у часі з остаточним утвердженням його статусу як провідної наукової установи з тісним поєднанням багатьох напрямів академічної науки (фізіології рослин, біохімії, біофізики, радіобіології, генетики тощо) з сільськогосподарською.

У 1960-х рр. академічна біологічна наука вже вийшла на належний рівень для вирішення багатьох проблем, у т.ч. й сільського господарства. Питання розширення площ осушуваних боліт, пошуки шляхів збільшення врожаїв отримували державне вирішення, про що свідчать постанови владних структур щодо шляхів збільшення обсягів вирощування сільськогосподарських культур для піднесення кормової бази тваринництва.

Встановлено, що під час діяльності в Інституті М.Н. Шевченко завершив написання докторської дисертації й успішно захистив її за сукупністю опублікованих наукових робіт. У цих працях викладені результати досліджень упродовж 20-річного періоду, щодо впливу добрив і мікроелементів на різні сільськогосподарські культури на болотних ґрунтах українських теренів.

Серед праць вченого, написаних у тридцятирічний період діяльності в Інституті, були й такі, що стосувалися вироблення технології вирощування окремих сільськогосподарських культур (морква, кормові культури тощо) на осушених ґрунтах і застосування добрив; теоретичних і практичних основ осушувально-меліоративного землеробства, структурних меліорацій, регулювання водного режиму під дією факторів середовища; інші фундаментальні роботи за його науковою редакцією з питань землеробства на осушених землях; також численна низка методичних розробок з продуктивного використання меліорованих земель на українських теренах, вирощування на них картоплі, кукурудзи, моркви, буряків, кормових культур та ін.

Встановлено, що у ранні роки дослідження вченого стосувалися зони Лісостепу, а працюючи в Інституті фізіології рослин АН УРСР він зосередив увагу на українському Поліссі, торфові ґрунти якого значною мірою визначали рівень економічного розвитку сільського господарства в ті часи. Наприклад, господарства регіону в 1980-х рр. отримували на них додатково до основних урожаїв, вирощених на інших сільськогосподарських угіддях, понад 20% валової продукції рослинництва, сіна – понад 70%, льону-волокна – понад 30%, картоплі – понад 20% та близько 40% усіх видів кормів. В Інституті на основі даних багаторічних дослідів, проведених у колгоспах Ратнівського та Ковельського районів Волинської області, М.Н. Шевченко розробив та перевірів у виробничих умовах інтенсивну технологію вирощування високих урожаїв кормових культур. Ретельна виробнича перевірка

показала, що за дотримання наукових вимог можливе отримання високих показників врожайності, особливо на болотних ґрунтах.

У результаті дослідження визначено, що за майже тридцять років праці в Інституті вчений написав близько 50 робіт. Порівнюючи з попередніми, серед цього доробку – комплексні, фундаментальні праці, які охоплюють широкий спектр проблем з розвитку наукової думки із сільськогосподарського освоєння болотних ґрунтів гумідної зони України. Здобутки ґрунтуються на набутому багатому досвіді практичної агрономії, невтомної роботи на полях болотних дослідних станцій, колгоспів і радгоспів. Навіть працюючи в апараті Президії як УАСГН, так і АН УРСР та начальником відділу Головного управління науки Міністерства сільськогосподарства, вчений знаходив можливість проводити дослідження у польових умовах. Тому, маючи великий науковий доробок, за роки діяльності в Інституті він плідно працював над вирішенням комплексу найскладніших наукових завдань щодо сільськогосподарського освоєння болотних ґрунтів.

У підрозділі 3.4. *«Дослідження вченим застосування мікроелементів в осушувально-меліоративному землеробстві»* показано, що роботи, розпочаті М.Н. Шевченком ще в 1935 р., становили наукову цінність, яка полягала в тому, що вони показали різну чутливість рослин до внесення мікроелемента міді на різних болотах Української РСР. Результати дослідження з фізіології живлення рослин при застосуванні міді та впливу на врожай зернових й інших культур на осушених торфових болотах отримали розвиток і в науковій практиці. Згодом такі пошуки було розширено за рахунок інших мікроелементів: цинк, бор, молібден. М.Н. Шевченко обґрунтував норми й дози внесення цих мікроелементів, виявив їх взаємодію з мінеральними добривами, фізіологічне значення як каталізаторів, що прискорюють біохімічні та фізіологічні процеси. Вивчення мідних мікродобрих він проводив упродовж 1930–1980-х рр., у 1935–1937 рр. на торфових ґрунтах р. Супій на Підставському та Панфіло-Яготинському болотних опорних пунктах Київської області. У повоєнні роки рекомендації вченого щодо мідних добрив широко пропагувалися. З цього часу господарства республіки на осушуваних болотах обов'язково використовували піритні недогарки. Учені зверталися до проблем вивчення впливу мідних добрив на ріст, розвиток і продуктивність сільськогосподарських культур на торфових ґрунтах. Стосовно українських ґрунтів гумідної зони це значною мірою вирішено у дисертаційних роботах М.Н. Шевченка – кандидатській (1941 р.), докторській (1967 р.).

Упродовж багатьох років (1964–1982 рр.) М.Н. Шевченко проводив дослідження на різних масивах боліт Української РСР: Коритниця, Красноволя, Кричевичі, Копаєвка. За свідченням вченого не було одностайності в оптимальній тривалості наслідків мідних добрив. З цією метою він проводив стаціонарні дослідження в радгоспі «Ратнівський» Волинської області (1966–1971 рр.): вивчалася тривалість наслідків впливу мідних добрив на фоні фосфорно-калійних на культурах, які слабо реагували на внесення міді в ґрунт (картопля, кукурудза, морква столова). Автором рекомендовано на торфових ґрунтах перших років освоєння мідні добрива (піритний недогарок та мідний купорос) вносити спільно з калійними та фосфорними добривами під картоплю, кукурудзу, моркву в рік посіву по 2,5–3 ц/га незалежно від внесення мікродобрих під попередню культуру.

Визнанням актуальності мідних добрив і внеску М.Н. Шевченка стало те, що його праця була удостоєна Сталінської стипендії (1935–1940 рр.), а також внесена Комітетом зі справ винаходів та відкриттів при Раді Міністрів СРСР в книгу Державної реєстрації за № 17269 з пріоритетом 11 січня 1960 р. Як популяризатор внесення мідних добрив вчений виступив з публікаціями для широкого загалу на сторінках популярних журналів «Природа», «Колхозное производство», газети «Колхозное село».

У підрозділі 3.5. *«Доробок М.Н. Шевченка із використання мінеральних добрив»* показано як учений розвинув питання норм, строків внесення мінеральних добрив у поєднанні з іншими чинниками осушувально-меліоративного землеробства. У 1980–1990-х рр. застосування поряд з органічними мінеральних добрив в усіх розвинених країнах, незважаючи на енергоємність їхнього виробництва, зростало. Значною мірою було відпрацьовано їх внесення під сільськогосподарські культури. Збільшення виробництва та застосування мінеральних добрив дали можливість значно підвищити врожайність. Щодо українських осушуваних болотних сільськогосподарських угідь, то це питання потребувало ґрунтовних досліджень. З цією метою в господарствах Волинської області (болота «Замглай», «Яриновка», «Коритниця», «Красновольє», «Копаєвка», «Тур») під егідою Інституту фізіології рослин АН УРСР було закладено стаціонарні досліди на осушених торф'яниках перших років освоєння. Учений з'ясував причини низької ефективності внесення мінеральних добрив в умовах дерново-підзолистих і торфових ґрунтів, що полягали в несприятливих фізико-механічних, біологічних, фізико-хімічних властивостях ґрунтів. При розробці оптимальної системи добрив для рослин, вирощуваних на меліорованих землях, М.Н. Шевченко дослідив, описав та узагальнив поряд з органічними добривами в підвищенні родючості осушених ґрунтів значення мінеральних: засвоєння поживних елементів; вплив природних умов і властивостей ґрунтів на раціональне використання добрив; способи та терміни внесення добрив; застосування добрив у сівозмінах на гігроморфних ґрунтах; обґрунтував ефективність добрив на осушених землях. Ученим доведено необхідність внесення калійних, фосфорних, фосфорно-калійних добрив, можливість успішного застосування їх для значного підвищення врожайності сільськогосподарських культур при осушувально-меліоративному землеробстві в комплексі зі значною кількістю інших необхідних умов ведення землеробства на наукових основах.

У підрозділі 3.6. *«Структурні меліорації як одна з особливостей ведення землеробства й можливості застосування їх на землях українського Полісся»* проаналізовано доробок ученого в удосконалення одного зі способів покращення структури болотних ґрунтів для збереження їхньої родючості. Проблема структурної меліорації вже активно досліджувалася у науковому землеробстві на час здійснення ученим його пошуків на українських землях. Зокрема, розроблюваними були питання, пов'язані з її впливом на: ґрунтові процеси; гідрологічний і тепловий режим; кількість та якість урожаю вирощуваних культур; розробку оптимальних, економічно вигідних технологій. В УРСР проведення структурних меліорацій вивчали в значно менших обсягах, порівняно з напрацюваннями у Фінляндії, Швеції, Польщі, на білоруських землях, особливо з північними регіонами СРСР. На

час здійснення досліджень М.Н. Шевченком у науковій літературі майже не було даних про вплив мінеральних добавок на властивості меліорованих торф'яників та врожайність вирощуваних культур на українських теренах.

Встановлено, що поради М.Н. Шевченка для землеробства на осушуваних землях українського Полісся ґрунтувалися на власних попередніх даних, ретельному вивченні досвіду багатьох учених, організацій та установ із здійснення досліджень та впровадження в практику структурних меліорацій, зокрема й зарубіжного досвіду. Вчений визначив, що застосування структурних меліорацій на українських гумідних землях позитивно впливає на: •особливості формування режиму живлення (за певних умов, водно-повітряного та температурного режимів, і в які періоди вегетаційного циклу засвоюються певні компоненти живлення рослин); •біологічну активність торфових ґрунтів; •способи та технології внесення меліорантів; •особливості обробітку оструктурених ґрунтів; •економічну ефективність структурних меліорацій. Учений показав, як внесенням меліорантів можливо регулювати біологічну активність у ґрунті. У його наукових розробках детально висвітлено способи й норми внесення мікро- та макрокомпонентів стосовно болотних ґрунтів українського Полісся.

У четвертому розділі «**Аналіз наукової спадщини вченого**» показано приріст наукових знань по мірі написання праць та виокремлено тематичні напрями досліджуваних та вирішуваних ученим проблем, охарактеризовано основні положення, кумульовані в оригінальній технології, розробленій М.Н. Шевченком, та доведено значимість його класичних розробок на сучасному етапі.

У підрозділі 4.1. «*Бібліометричний та тематичний зріз друкованих праць М.Н. Шевченка*» проаналізовано наявну друковану спадщину вченого. За всю діяльність з-під пера М.Н. Шевченка вийшла численна низка наукових робіт, аналіз яких за допомогою бібліометричного методу дав змогу простежити динаміку кількості виходу друком по роках написання та виокремити основні тематичні рубрики, за якими можна згрупувати праці. Порівняльний аналіз змісту наукової спадщини та історичних подій засвідчив залежність написання робіт, інтенсивності виходу друком, їхньої тематики від аграрної політики в країні, темпів та обсягів розгортання меліорацій, розвитку наукового забезпечення цих напрямів. Характеристика змісту праць за роками свідчить, що в 1930–1940-х рр. вони стосувалися переважно вивчення та застосування на осушуваних болотних ґрунтах мідних мікроелементів для зони Лісостепу; в 1950-х – дослідження піритних недогарків і агротехніки вирощування кукурудзи, конопель; з 1960-х – значне розширення та поглиблення вирішуваних проблем, узагальнення набутого досвіду болотознавства та відпрацювання комплексної технології осушувально-меліоративного землеробства на Поліссі України. На початок 1970-х рр. ученим уже було встановлено низку закономірностей кореневого живлення рослин на окультурених і новоосвоюваних після осушування торфових ґрунтах. Особливо вагомих результатів досягнуто у дослідженні живлення рослин фосфором і міддю. Розроблена на той час ученим технологія вирощування високих урожаїв моркви в польових сівозмінах без затрат ручної праці на торфових ґрунтах впроваджувалася у виробництво на площі понад 5 тис. га у Волинській області. Економічний ефект від такого впровадження становив у середньому 4 тис. руб на 1 га. Надалі учений

доповнив і удосконалив її та виклав основні положення в одноосібній монографії «Основи технології вирощування кормових культур» (1990).

Головні праці вченого стосуються також теоретичних основ осушувально-меліоративного землеробства, вироблення ефективних науково-практичних засад вирощування окремих сільськогосподарських культур (картоплі, кукурудзи, моркви, буряків, кормових культур та ін.) на осушених ґрунтах; застосування мікро- і макродобрив; вивчення структурних меліорацій, відрегулювання оптимального водного режиму у зв'язку з дією факторів середовища.

Встановлено, що М.Н. Шевченко залишив науковий доробок у кількості 102 наукових праць. Серед визначних слід виокремити його чотири одноосібні монографії: «Культура конопель на торфових ґрунтах» (К., 1960); «Застосування добрив на осушених землях» (К., 1964); «Морковь на осушенных торфяниках» (К., 1967); «Основы технологии выращивания кормовых культур на осушенных землях» (К., 1990); три колективні монографії: «Теоретические и технологические основы осушаемо-мелиоративного земледелия» (К., 1976); «Водный режим растений в связи с действием факторов среды» (К., 1983); «Особенности земледелия на мелиоративных землях Полесья Украины» (К., 1992); фундаментальну монографію за його науковою редакцією: «Земледелие на осушаемых землях» (К., 1974); авторське свідоцтво на винахід; низку методичних рекомендацій та порад. Крім наукових праць ученого вийшло 15 статей в газетах, до Прес-бюро Радіо-телеграфного агентства України направлено 2 статті, у «Сільськогосподарських календарях» опубліковано 18 статей та 8 разів він виступав з підготовленим матеріалом на республіканському, союзному радіо та брав участь та в радіопередачах, трансльованих за кордон.

Підрозділ 4.2. «Внесок ученого в розробку технології вирощування сільськогосподарських культур на болотних ґрунтах Волинської області» присвячено аналізу важливого досягнення професора М.Н. Шевченка, що акумулювало всі результати його творчих пошуків в окремі періоди життєдіяльності. Встановлено, що розробка технології узгоджувалася з напрямками досліджень науково-дослідних установ: *Харківського сільськогосподарського інституту* (1938–1941), *Інституту гідротехніки і меліорації* (1935–1937, 1954–1962), *Інституту фізіології рослин АН УРСР* (1963–1995). Під час розробки технології польові дослідження виконувалися на типових ґрунтах: болотних ділянок на 5 дослідних полях: Підставському і Панфільському дослідних полях Київської і Черкаської областей (в заплаві р. Супій), Бурівському болотному дослідному полі Чернігівської області (болото «Замглай»), Сарненській науково-дослідній станції з освоєння боліт (болото «Чемерне»); у 6 колгоспах, на 5 болотах: колгоспі ім. Держинського Сарненського району Рівненської області (болото «Яринівка») і Волинської області: в колгоспі «Україна» Ковельського району (болото «Красновольє»), колгоспах «Жовтень» і «Радянська Україна» Володимир-Волинського району (болото «Коритниця», колгоспі «Заповіти Ілліча» Любомльського району (болото «Копаєвка»), радгоспі «Ратнівський» Ратнівського району (болото «Тур»).

Розроблена М.Н. Шевченком технологія – це комплекс агро-меліоративних і агротехнічних прийомів на болотних ґрунтах гумідної зони України для

вирощування зернових, силосних, кормових культур, картоплі та інших з регулювання водно-повітряного режиму та режиму живлення, забезпечення калієм і фосфором; внесення мідних мікродобрив; боротьби з бур'янами; створення високопродуктивних сінокосів та сіяних пасовищ. Ученим запропоновано схеми сівозмін для такого типу ґрунтів.

Технологія вирощування високих урожаїв кормових культур на осушених землях, яка впроваджувалася з 1981 р. у колгоспах Ковельського району Волинської області на площі 7 тис. га, дала економічний ефект відповідно 1,4 млн, 1,6 млн, 1,8 млн рублів в рік. У колгоспі «Світанок» при впровадженні технології на площі 1300 га осушених земель, за консультаціями вченого, в 1983 р. збільшено порівняно з результатами X п'ятирічки (1976–1980) силосу в 7,5 разів, сіна – 12 разів, поголів'я скота – 2,9 рази, виробництво м'яса – 1,8 рази, молока – 1,5 рази за рахунок правильного використання осушуваних боліт і заболочених земель.

**Урожайність сільськогосподарських культур за новою технологією
М.Н. Шевченка і базовою агротехнікою на осушуваних землях
16 господарств Ковельського району (1981–1984 та 1986 рр.)**

№ п/п	Культури	Кількість		Площа, га	Урожайність, ц/га		Приріст урожайності за новою технологією, ц/га	Вартість додаткової продукції, руб/га
		років	господарств		за новою технологією М.Н.Шевченка	за звичайною агротехнікою		
1	Кукурудза на зелену масу	5	9	809	509	180	329	296,1
2	Однорічні трави на зелену масу	4	2	217	450	162	308	301,7
3	Багаторічні трави на зелену масу	2	3	110	352	199	153	146,9
4.	Багаторічні трави (сіно)	3	4	369	64,6	37,9	26,7	131,1
5	Буряк цукровий	4	4	84	616	198	418	873,6
6	Морква столова	2	3	33	590	174	416	2912
7	Картопля	5	3	133	282	115	167	1770,2

Значне покращення кормової бази відповідно стало запорукою збільшення поголів'я худоби. Так, до освоєння нової технології у колгоспі «Світанок» утримували 1200 голів великої рогатої худоби, на колгоспних землях загальною площею 1300 га заготовляли на зимове зберігання 1000 т силосу і 100–120 т сіна, а з її впровадженням поголів'я збільшилося до 3000 голів, відповідно обсяги заготівлі силосу і сінажу зросли 7500–10000 т, сіна – 300 т. Подальше освоєння елементів наукового землеробства дало можливість стабілізувати врожаї та забезпечити надійну кормову базу, підвищивши продуктивність тваринництва, тобто збільшити поголів'я до 3600 тварин.

Станом на 1983 р. запропонована технологія М.Н. Шевченком дозволяла без додаткових затрат вирощувати сталі врожаї культур на осушуваних торф'яниках Полісся із вмістом на кожному гектарі не менше ста кормових одиниць, а рекомендації з оптимізації водного і режиму живлення торфових ґрунтів успішно впроваджувалися у 10 колгоспах Волинської області.

Сучасні наукові розробки підтверджують достовірність положень М.Н. Шевченка, адже можливість створення високопродуктивних пасовищних угідь з одночасним відродженням у зоні Полісся і Карпатсько-буроземній області скотарства та вівчарства – найбільш рентабельний і перспективний напрям використання осушувально-низинних ґрунтів і не тільки органогенних.

У підрозділі 4.3. *«Значимість наукового доробку професора М.Н. Шевченка на*

сучасному етапі» зроблено висновок, що науковий доробок ученого нині може успішно використовуватися в теорії і практиці сучасного землеробства, а певні положення з вирощування сільськогосподарських культур, розроблені ним, не застосовуються з багатьох причин.

Багато втрат на шляху осушувальних меліорацій в Україні можливо уникнути в процесі систематичного удосконалення наукових підходів та впровадженням їх у виробництво, значної частини наукових рекомендацій М.Н. Шевченка та інших вчених. Встановлено, що, незважаючи на те, що галузева наука нині зорієнтована на розвиток природоохоронного адаптивно-ландшафтного землеробства, тобто вона передбачає об'єднання набагато ширшого спектру міждисциплінарних галузей, використання основних положень технології професора М.Н. Шевченка та його методичні рекомендації щодо сільськогосподарського освоєння болотних ґрунтів гумідної зони України не були спростовані подальшими дослідженнями, вони є актуальними й на сучасному етапі.

ВИСНОВКИ

Встановлено основні тенденції розвитку осушувально-меліоративного землеробства під впливом різних факторів його поширення на українських теренах та визначено конкретний внесок професора М.Н. Шевченка у розробку теорії і практики освоєння болотних ґрунтів, який був упроваджений у сільськогосподарське виробництво поліської зони України, а нині не втратив своєї наукової та практичної актуальності. У результаті проведеного дослідження зроблено висновки, які виносяться на захист.

1. Аналіз стану наукового пізнання предмета дослідження та джерельної бази дав підстави констатувати, що наукова та організаційна діяльність професора М.Н. Шевченка не була предметом системного дослідження. Праці з цього питання, не дають цілісної картини діяльності вченого, або стисло окреслюють перебіг подій його творчого життя, або ж фрагментарно висвітлюють окремі аспекти біографії та наукових досягнень зі становлення наукових засад сільськогосподарського використання болотних ґрунтів гумідної зони України. Щодо історіографії сфери інтересів вченого, визначено, що вона є достатньо розробленою як вітчизняними, так і російськими істориками. Завдяки комплексному використанню джерел і літератури вдалося досягти поставленої мети – розкрити значущість розробок ученого на тлі розвитку науки і практики осушувально-меліоративного землеробства.

2. У результаті ретельного опрацювання архівних і документальних матеріалів з'ясовано, що передумови становлення сільськогосподарського використання болотних ґрунтів, а також земель гумідної зони України мають глибокі корені. Здійснення осушувальних меліорацій у світі обумовлено спільною причиною – пошуком шляхів вирішення продовольчої проблеми. Досвід успішного ведення такого роду землеробства в Європі мав поширення й у Росії (у т.ч. й на українських теренах).

Поетапний аналіз історичної ретроспективи дозволив визначити приріст знань та з'ясувати, як розвивалася наука на той час, коли до неї прийшов учений і це дало можливість глибше зрозуміти мотивацію подальших кроків його плідної діяльності, визначити значущість реального внеску науковця. Історичний аналіз передумов:

процесів осушувальних меліорацій, становлення інститутизації галузі та її наукового забезпечення в Україні показав, що наукові пошуки вченого належали до найважливіших потенційних напрямів вітчизняної сільськогосподарської науки радянського періоду.

3. М.Н. Шевченко значно розвинув важливий напрям науки – осушувально-меліоративне землеробство у гумідній зоні вітчизняного Лісостепу і Полісся. Його діяльність припала на періоди піднесення меліорацій в СРСР. Якщо 1920-ті рр. були етапом становлення його як ученого, то у 1930-х рр. науковий потенціал дослідника починає розкриватися даючи перші плідні результати. У подальшому ним було опрацьовано основні засади сільськогосподарського освоєння конкретних болотних ґрунтів і розроблено технологію вирощування різних сільськогосподарських культур на них, яка полягала в надзвичайно точному фаховому застосуванні заходів для визначених регіонів.

4. Впорядкована періодизація творчої діяльності вченого, яка налічує 5 етапів:

1-й – період навчання та вибору життєвих орієнтирів (1925–1935). Навчання у Сосницькій сільсько-господарській профшколі (Чернігівська обл.); робота техніком Рудня-Радовельської болотної дослідної станції Українського НДІ гідротехніки і меліорації (УкрНДІГіМа) під науковим керівництвом М.О. Тюленєва, практична діяльність за фахом на посадах агронома райземвідділу Олевського району Житомирської області та старшого агронома міжрайспоживсоюзу Житомирської обл., навчання в заочній формі у Житомирському сільськогосподарському інституті – все це мало велике значення для вибору фахового напрямку, пов'язаного з сільським господарством та його науковим забезпеченням. У цей період набуто фахові знання, розпочато проведення польових досліджень.

2-й – період становлення як ученого, перші успіхи в науковій та науково-організаційній діяльності (1935–1941) характеризує науково-організаційну та дослідницьку діяльність науковця у складних умовах перших років радянської влади на посаді директора Підставського болотного опорного пункту, згодом Панфільського дослідного поля Українського науково-дослідного інституту гідротехніки і меліорації (Київської обл.). За цей час розроблено програми постановки польових дослідів за науковими схемами, визначено напрям досліджень установи; вперше в Україні вивчено вплив мідних добрив на врожайність сільськогосподарських культур, норми внесення мінеральних добрив під ячмінь, яру пшеницю, картоплю, кормову капусту і коноплі, цукрові буряки. Результатом узагальнення пошуків з освоєння боліт зони Лісостепу, застосування мідних добрив, під час навчання в аспірантурі стаціонарної форми Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва став захист кандидатської дисертації.

3-й – період професійної діяльності в Управлінні таборами Міністерства внутрішніх справ СРСР (1941–1950). вміщує діяльність за фахом на посадах помічника завідувача Кукуської держ-сортоділянки в Саратовській області, головного агронома Управління таборами МВС СРСР в цій же області, головного агронома Управління таборами МВС УРСР в м. Києві.

4-й – період керівної і науково-адміністративної роботи (1950–1963) характеризує роботу на посадах начальника відділу Головного управління науки МСГ УРСР,

старшого наукового співробітника, ученого секретаря Відділення лісівництва, гідротехніки і меліорації УАСГН, ученого секретаря Відділення сільськогосподарських наук АН УРСР. Проведенням дослідів на Сарненській науково-дослідній станції з освоєння боліт (за сумісництвом без збереження зарплати) і в радгоспі ім. Держинського Сарненського району Рівненської області на заході Полісся УРСР на торфових ґрунтах поглиблювалися наукові пошуки оптимальних підходів до наукового сільськогосподарського освоєння боліт. Опубліковано статті в газетах і журналах з досвіду передових колгоспів, вирощування кукурудзи, проса, конопель, , застосування методики Мальцева.

5-й – період наукової зрілості та вагомих здобутків в Інституті фізіології рослин і генетики АН УРСР (1963–1990) включає науково-дослідну діяльність на посаді старшого наукового співробітника (останні роки – старшого наукового співробітника-консультанта) Інституту фізіології рослин АН УРСР (м. Київ). Здійснено вагомий внесок у дослідження впливу добрив та мікроелементів на ріст, розвиток і продуктивність сільськогосподарських культур на торфових ґрунтах УРСР; поглиблення наукових пошуків на ґрунтах українського Полісся: практична апробація результатів наукових розробок, удосконалення та впровадження нової технології вирощування сільськогосподарських культур на болотних ґрунтах Волинської області, зі значним економічним ефектом. Вихід фундаментальних монографій, методичних рекомендацій, статей, тез, присвячених особливостям освоєння боліт України.

5. У результаті дослідження багатогранної життєдіяльності вченого виділено окремі напрями – практично-агрономічний, науковий, організаційний, науково-впроваджувальний, популяризаторський. Значні успіхи досягнуті вченим з наукового, організаційного та впроваджувального напрямів, наслідком чого стали науково обґрунтовані положення та рекомендації з осушувально-меліоративного землеробства, визнані наукою і практикою.

6. Професор, доктор сільськогосподарських наук М.Н. Шевченко залишив для нащадків науковий доробок у вигляді 120 наукових, науково-популярних праць, виступів на радіо. Найвагоміші з них: чотири одноосібні та дві за його науковою редакцією фундаментальні монографії, а також одне авторське свідоцтво на винахід, низка методичних рекомендацій. Нині вони вважаються класичними з проблем болотознавства та осушувально-меліоративного землеробства, до них звертаються та їх цитують вчені-аграрії. Зокрема, практичні рекомендації М.Н. Шевченка використовуються у землеробській практиці при освоєнні ґрунтів на Волині.

7. За друкованою спадщиною нами визначено основні наукові напрями досліджень ученого: фізико-хімічні властивості торф'яних ґрунтів; дослідження оптимального водного режиму; особливості сівозміни на торф'яних ґрунтах; вирощування багаторічних трав на осушених землях; особливості вирощування польових культур (зернових (ячмінь, овес, озима та яра пшениця), силосних культур (кукурудза, маїссінте, соняшник, топінамбур), кормових коренеплодів (цукрові, кормові буряки, морква столова, турнепс), однорічних кормових культур (вика яра, райграс однорічний, озимий рапс), картоплі, капусти; значення культури конопель і льону та їх вирощування на осушених ґрунтах; агрохімічні дослідження живлення сільськогосподарських культур: вивчення норм внесення мінеральних добрив;

застосування мідних добрив, колчеданного недогарку; вплив різних добрив, макро- і мікроелементів; поєднання різних технологій вирощування сільськогосподарських культур; узагальнення досвіду передових колгоспів з освоєння болотних земель, вирощування кукурудзи, проса, конопель; застосування методики Мальцева; загальні особливості освоєння боліт, зокрема в Україні.

У результаті комплексного аналізу встановлено, що найвагоміший внесок М.Н. Шевченка стосується таких сфер осушувально-меліоративного землеробства на болотних ґрунтах гумідної зони України:

- застосування мідних мікродобрив та значення інших мікроелементів;
- застосування мінеральних добрив;
- розробки способів структурних меліорацій для збереження ґрунтів та підвищення родючості;
- регулювання водно-повітряного режиму та режиму живлення;
- розробка оптимальної інтенсивної технології вирощування сталих високих урожаїв сільськогосподарських культур на болотних ґрунтах гумідної зони України.

8. Основні положення наукових здобутків М.Н. Шевченка нині не втратили своєї актуальності, незважаючи на те, що з радянської епохи інтенсивних осушувальних меліорацій нині залишилася низка проблем, які потрібно вирішувати комплексно. Їх можливо було уникнути, неухильно дотримуючись рекомендацій учених, починаючи із застережень дослідників минулого щодо великомасштабних осушень боліт, слідуючи науковим технологіям, у т.ч. й розробленим професором М.Н. Шевченком, систематично, постійно й неперервно удосконалюючи підходи щодо сільськогосподарського використання ґрунтів гумідної зони, тільки за таких умов можна отримувати на них сталі високі врожаї. Ці положення викладено в науковому доробку М. Н. Шевченка. Його наукові результати переконують, що за безгосподарного використання боліт виникають проблеми, натомість наукове освоєння доцільно осушених земель з урахуванням екологічних чинників, уведенням структури посівних площ, насиченої високоврожайними просапними і технічними культурами та іншими складовими осушувально-меліоративного землеробства, дає можливість окупити вкладені кошти за один рік. Наукові положення вченого мають своє логічне продовження в сучасній науці, поповнюються та поглиблюються в напрямі природоохоронного адаптивно-ландшафтного меліоративного землеробства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Чередник К. П. Бібліометричний та тематичний аналіз наукової спадщини М. Н. Шевченка (1909–1995 рр.) – українського вченого-болотознавця / К. П. Чередник // Дослідження з історії техніки. – 2014. – № 4. – С. 88–95.

2. Чередник К. П. Життєва канва Миколи Ничипоровича Шевченка (1909–1995 рр.) – корифея у галузі меліоративного землеробства та культури боліт на Українських теренах [Електронний ресурс] / К. П. Чередник // Історія науки і біографістика. – 2014. – № 2. – Режим доступу : <http://inb.dnsgb.com.ua/2014-2/15.pdf>. – Заголовок з екрану

3. Чередник К. П. Передумови становлення Панфільської дослідної станції та організаційна й наукова діяльність М. Н. Шевченка в установі у 1930-х роках / К. П. Чередник / Вісник НТУ «ХП». Серія: Історія науки і техніки. – Х. : НТУ «ХП», 2014. – № 31 (1074). – С. 167–173.

4. Чередник К. П. Розгортання науково-дослідної діяльності Панфільського болотного опорного пункту за науковими програмами його директора Миколи Ничипоровича Шевченка у 1930-х рр. / К. П. Чередник // Часопис української історії. – 2014. – № 30. – С. 137–144.

5. Чередник К. П. Сельскохозяйственное освоение болотных почв как составляющая мелиоративного опытного дела в Украине: к историографии вопроса / К. П. Чередник // The Caucasus. – 2014. – V. 04, issue 05. – P. 36–40.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Чередник К. П. Визначення життєвих орієнтирів та початок формування наукового світогляду М. Н. Шевченка (1090–1995) / К. П. Чередник // Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали ІХ Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, Київ, 22 трав. 2014 р. / НААН, ННСГБ ; Полтавська держ. с.-г. дослід. станція ім. М. І. Вавилова [та ін.]. – К. : ФОП «Корзун Д. Ю.», 2014. – с. 159–160.

7. Чередник К. П. Дослідження М. Н. Шевченка з внесення мікроелементів під сільськогосподарські культури на осушуваних ґрунтах / К. П. Чередник // В. І. Сазанов – розбудовник сільськогосподарської дослідної справи та громадянин : матеріали круглого столу, 28 листоп. 2014 р. / ННСГБ НААН, Департамент агропромисл. розвитку Полтав. обласної держ. адміністрації, Полтав. держ. аграр. акад., Полтав. держ. с.-г. дослід. ст. – К., 2014.

8. Чередник К. П. Микола Ничипорович Шевченко та Інститут фізіології і генетики рослин НАН України / К. П. Чередник // Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 груд. 2014 р. / М-во освіти і науки України, Херсонський держ. ун-т, Фак. психології, історії та соціології. – Херсон : Видавн. дім “Гельветика”, 2014. – С. 74–78.

9. Чередник К. П. Особливості організації та інститутизації осушеного землеробства на українських теренах: сторінки історії дослідних установ / К. П. Чередник // Сучасні тенденції розвитку суспільних наук: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф, Львів, 26–27 груд. 2014 р. / Львівська фундація суспільних наук. – Львів, 2014. – С. 85–87.

10. Чередник К. П. Розробки М. Н. Шевченка в останній чверті ХХ ст. зі структурної меліорації та можливості застосування її на практиці / К. П. Чередник // Професор В. О. Поггенполь – учений, метеоролог, фенолог, кліматолог, викладач, інспектор Уманського училища землеробства і садівництва : матеріали круглого столу, Умань, 18 верес. 2014 р. / М-во аграр. політики і продовольства України, Уман. нац. ун-т садівництва, НААН, ННСГБ. – Умань, 2014. – С. 124–129.

Анотація

Чередник К.П. Внесок професора М.Н. Шевченка (1909–1995) у становлення наукових засад сільськогосподарського використання болотних ґрунтів гумідної зони України.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки. – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, Київ, 2015.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню наукових пошуків і досягнень у галузі осушувально-меліоративного землеробства й розробки інтенсивної технології ефективного вирощування різних сільськогосподарських культур відомого українського вченого доктора сільськогосподарських наук, професора М.Н. Шевченка.

У роботі розкрито основи формування наукового світогляду вченого та становлення пріоритетних напрямів наукової діяльності. Запропоновано періодизацію його науково-організаційної діяльності. З'ясовано та охарактеризовано основні напрями і результати наукових досліджень ученого в галузі болотознавства та землеробства на окультурених болотних ґрунтах гумідної зони України, його здобутки в розвитку теоретико-методологічних, технологічних, прикладних аспектів у контексті наукових пріоритетів галузі. Розкрито напрями науково-репрезентаційної, популяризаційної, впроваджувальної діяльності вченого, здійснено аналіз його наукової спадщини. Дослідження найрізноманітніших аспектів діяльності професора М.Н. Шевченка дало підстави зробити висновок про його вагомий внесок у розвиток осушувально-меліоративного землеробства та розробку інтенсивної технології вирощування сталих високих урожаїв у гумідній зоні України.

Ключові слова: М.Н. Шевченко, наукова діяльність, наукова спадщина, технологія, дослідження, землеробство, осушувальні меліорації, Україна.

Аннотация

Чередник К.П. Вклад профессора Н.Н. Шевченко (1909–1995) в становление научных основ сельскохозяйственного использования болотных ґрунтов гумидной зоны Украины.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 – история науки и техники. – Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН, Киев, 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию научных поисков и достижений в отрасли осушительно-мелиоративного земледелия и разработки интенсивной технологии успешного выращивания различных сельскохозяйственных культур известного украинского ученого доктора сельскохозяйственных наук, профессора Н.Н. Шевченко.

Работа состоит из введения, четырех разделов, выводов к каждому разделу, общих выводов, списка использованных источников, приложений. Обоснована актуальность темы, определены объект, предмет, методы, цель и задачи исследования, раскрыты научная новизна и практическое значение полученных результатов, приведены сведения об апробации и публикациях соискателя.

Автором отмечено, что деятельность профессора Н.Н. Шевченко в контексте развития осушительно-мелиоративного земледелия не была предметом специального исследования. Представленный историографический обзор доказывает, что избранная научная проблема исследователями освещалась фрагментарно. В работе раскрыты основы формирования научного мировоззрения ученого. Интерес к научным поискам Н.Н. Шевченко в области агрономии и болотоведения начался во время его первых полевых работ на Рудня-Радовельской болотной станции под руководством Н.А. Тюленева. В дальнейшем он развивался и углублялся в период руководящей и научно-исследовательской деятельности на Панфильском болотном опорном пункте, учебы в аспирантуре Харьковского сельскохозяйственного института. Во время работы в Главном управлении науки Министерства сельского хозяйства Н.Н. Шевченко находил возможность проводить полевые исследования. Постепенно формировалось его научное мировоззрение, становление профессионализма, утверждение как ученого, организатора, талантливого исследователя. Тридцатилетний период плодотворной научной деятельности и весомых достижений, а также деятельности по доведению своих научных разработок к уровню практического внедрения тесно связан с Институтом физиологии растений АН УССР.

Выделены периоды научно-организационной деятельности Н.Н. Шевченко, обобщены приоритетные направления и результаты его научных исследований в отрасли осушительно-мелиоративного земледелия на каждом из рассматриваемых этапов. Отмечено, что отдельные периоды работы ученого характеризовались ценными результатами по развитию теоретико-методологических и прикладных аспектов сельскохозяйственного освоения украинских болотных грунтов и успешного выращивания на них различных культур, получения стабильных высоких урожаев.

В результате комплексного анализа выяснено, что наиболее важный вклад Н.Н. Шевченко касается таких направлений осушительно-мелиоративного земледелия в гумидной зоне Украины: применение медных микроудобрений и роль других микроэлементов; минеральных удобрений; разработки способов структурных мелиораций для сохранения почв и повышения их плодородия; регулирования водно-воздушного режима и режима питания; разработка оптимальной технологии выращивания устойчивых высоких урожаев сельскохозяйственных культур.

Установлено, что Н.Н. Шевченко принадлежит приоритет в советское время в исследованиях использования медных удобрений, разработке системной интенсивной технологии выращивания сельскохозяйственных культур на украинских окультуренных болотных грунтах.

В послевоенные годы рекомендации ученого относительно медных удобрений широко пропагандировались. С этого времени хозяйства республики на осушаемых болотах обязательно использовали пиритные недогарки. Ученый также исследовал другие микроэлементы: цинк, бор, молибден, обосновал нормы и дозы внесения микроэлементов, обнаружил их взаимодействие с минеральными удобрениями, физиологическое значение как катализаторов.

Предложенная технология Н.Н. Шевченко позволяла без дополнительных

затрат выращивать устойчивые урожаи сельскохозяйственных культур на осушаемых торфяниках украинского Полесья с содержанием на каждом гектаре не менее ста кормовых единиц, а рекомендации по оптимизации водного режима и режима питания торфяных грунтов успешно внедрялись в десяти колхозах Волынской области.

Отдельные составные его научного наследия целесообразно использовать как теоретическую и методологическую основу в дальнейших изысканиях. Они не утратили своей актуальности и признаны в научном мире классическими.

Освещен вклад Н.Н. Шевченко в репрезентацию, популяризацию и внедрение достижений в области сельскохозяйственного освоения украинских болотных земель, особенно в западных регионах, что давало в советское время значительный экономический эффект. Его научно-популярные статьи в газетах, журналах, выступления по радио способствовали внедрению научных подходов земледелия в практику колхозов и совхозов западного региона Украины, повышению значения украинской научной школы.

Ключевые слова: Н.Н. Шевченко, научная деятельность, научное наследие, технология, исследования, земледелие, осушительные мелиорации, Украина.

Annotation

Cherednik K.P. The contribution of Professor M.N. Shevchenko (1909–1995) to the formation of scientific foundations of agricultural use of marsh soils of humid zone of Ukraine

The dissertation is for obtaining scientific degree of Candidate of Historical Sciences, specialty 07.00.07 – History of Science and Technique. – National Scientific Agricultural Library NAAS, Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to complex study of scientific researches and achievements in drainage and ameliorative agriculture and elaborations of intensive technology of effective cultivation of different crops that were done by famous Ukrainian scientist, Doctor of Agricultural Sciences, Professor M.N. Shevchenko.

The basis for the formation of scientist's scientific outlook and formation of priority areas of scientific activity are revealed in the work. The periodization of his scientific and organizational activities is proposed. It was found and characterized the main directions and results of scientist's scientific researches in the field of science of marshes and agriculture at cultivated marsh soils in humid zone of Ukraine, his achievements in the development of theoretical and methodological, technological and applied aspects in the context of research priorities of the branch. The directions of scientific and representational, enlightening, introducing scientist's activity are observed; the analysis of his scientific heritage is disclosed. The study of wide variety aspects of the activity of Prof. M.N. Shevchenko gave the true reasons to conclude about his significant contribution to the development of drainage and ameliorative agriculture and the elaborations of intensive cultivation technology of permanent high yields in the humid zone of Ukraine.

Keywords: M.N. Shevchenko, scientific activity, scientific heritage, technology, research, agriculture, drainage reclamation, Ukraine.